

Husz Ildikó

Tudományos főmunkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Gyerekesély-kutató Csoport

A socio.hu vitaindítójában arról kérdezte az olvasóit, hogy mit gondolnak arról, vajon használható-e a társadalomtudományos szövegekben az „ép család” kifejezés. A szerkesztőség többségi álláspontjával egyetértve úgy gondolom, hogy a fogalom használata több szempontból sem szerencsés. Szakmai folyóiratról lévén szó, mondanivalómat nem morális, hanem szakmai érveléssel szeretném alátámasztani.

Módszertani szempontból kiindulhatunk abból, hogy minden kifejezés használható abban az esetben, ha azt a szerző pontosan definiálja és a szövegben ennek megfelelően (azaz következetesen) használja. Vannak persze olyan régóta használatos, közmegegyezésen alapuló szakkifejezések, amelyek jelentését nem kell írásról írásra definiálni, azonban úgy gondolom, az „ép család” nem tekinthető ilyennek. Erre éppen a socio.hu vitaindítót kiváltó cikke hívta fel a figyelmemet, amelyben Csákó Mihály a családi emlékezetéről és az azt befolyásoló tényezőkről, így többek között a család szerkezetéről ír. Tanulmányában a család épségének kritériuma a gyerekeiket nevelő édes szülők együttélése, míg a szülők közötti kapcsolat zavara (amelynek jele a válás, az egyszülőség vagy éppen a nevelőszülő jelenléte) a szerző szavaival élve „sérült családot” eredményez. Ez a fogalomhasználat rendhagyó, hiszen a család vonatkozásában az „ép” ellentétéként inkább a „csonka” jelző használatos, amelyen viszont többnyire az egyszülős családokat értjük. Ez utóbbi értelmezésben a kétszülős, de nevelőszülővel élő gyerek „teljes” vagy „ép”, de legalábbis nem „csonka” családban nő fel, míg Csákó terminológiájában ez a formáció „sérült”-nek tekintendő. Kérdéses továbbá, hogy az olyan speciális esetekben, amikor a szülők közötti kapcsolat zavara, „sérülése” nem értelmezhető (pl. amikor valaki eleve egyedül vállal vagy fogad örökbe gyermeket), az „ép”/”sérült” kategóriák közül melyik használható. Ezek a dilemmák is jelzik, hogy a család „ép”-ségével kapcsolatos fenti fogalmak jelentéséről nincs közmegegyezés a társadalomtudományokban, azok elégtelenül definiáltak, homályosak.

Persze akárhogyan is határozunk meg egy kifejezést saját céljainkra, nem kerülhetjük ki, hogy annak jelentése ne szennyeződjön a köznyelvi használat során ráragadó tartalmakkal. Amikor az egyszülős családi formációt „sérült”-nek, „csonká”-nak kategorizáljuk, akkor olyan negatív jelzőket használunk, amelyek hiányra utalnak: a teljes és teljessége által egészséges, azaz tökéletesen funkcionáló szervezet, szerveződés hiányára. Az anya-apa-gyerekek családforma pozitív tartalmú „ép” jelzője ellenben a funkcionális működőképességre utal. Az „ép család” kifejezés használata így nem csak a homályos tartalom miatt, hanem azért is problematikus, mert miközben a családforma alapján képzett *leíró* kategóriákat használunk, valójában a család *funkcionális* működését *értékeljük*. Azt sugalljuk, hogy a „sérült”, „csonka” család a minket érdeklő szempontból nem működik olyan jól, mint az „ép”. Akik ezt így is gondolják, azok gyakran hivatkoznak például olyan érvekre, hogy az elvált szülők gyermekei milyen pszichés sérüléseket szenvednek, vagy hogy az egyszülős családok fokozottan vannak kitéve az elszegényedés veszélyének. Ezek az érvek azonban csak részben állják meg a helyüket. Mint a kutatásokból kiderült, a válás kevésbé hat negatívan a gyerekekre, mint hisszük, (különösen, ha rossz házasságnak vet véget), és számos országban, többek között nálunk is nem az egyszülős, hanem a kétszülős, de sokgyerekes családok szegénységi kockázata a legnagyobb. eltérő korokban különböző intézmények (régbben a rokonsági rendszer, az egyház, ma a családpolitika, a szociálpolitika és az oktatási rendszer) szolgáltak arra, hogy a családi háttérből, így többek között a család szerkezetéből eredő mindenféle hátrányokat enyhítsék. Az egyszülős és

kétszülős családok helyzete, a funkcionális működésük feltételei közötti különbség ezért nem olyan jelentős, mint ahogy elsőre gondolnánk.

Végül említenék még egy szempontot, ami miatt a „csonka”, „sérült”, „ép” jelzők újragondolását tartom szükségesnek. A családdal kapcsolatos fejlemények terén ugyanis ma nem csak a családformák növekvő sokféleségének lehetünk tanúi, de emellett az egyes formákon *belüli* élethelyzetek diverzitásának is. Ennek következményeként az egyszülős család egyre inkább olyan gyűjtőfogalommá válik, amely a valóságban sokféle, működését tekintve egymástól lényegesen eltérő szerveződést foglal magában. Ezek közül újnak tekinthető a már említett eset, amikor az egyszülőség nem az „ép” család „csonkulása” eredményeképpen jön létre, hanem úgy, hogy a gyerekvállalás – akár saját, akár örökbe fogadott gyerekről van szó – eleve egyedül történik. Kérdéses, hogy az ilyen családokat melyik kategóriába lehet „belegyömöszölni”. A paletta másik végén szintén új jelenség az, amikor az apa a válás után továbbra is folyamatos és intenzív jelenlétet vállal a gyermek életében, nem csak anyagi, de intellektuális és emocionális értelemben is. Ez az apaság modern felfogásának terjedésével összefüggő újfajta szerepvállalás az ilyen családokat is nehezen elhelyezhetővé teszi az „ép” vs. „csonka” dichotómiájában. Ideje a családszociológiának ezeket a fogalmakat újragondolni.